

висновку, що:

- соціально-етичні цінності - це реальні поняття, які становлять сукупність абсолютів, що забезпечують єдність людства, усвідомлених і оцінених суб'єктом згідно з ідеалом і особистісним досвідом в галузі моральної свідомості;

- засвоєння таких понять відбувається у процесі інтеріоризації цінностей, який завершується формуванням ціннісних орієнтацій особистості - спрямованості особистості на соціально-етичну діяльність у певній сфері;

- інтеріоризація загальнолюдських етичних цінностей є процесом перетворення об'єктної орієнтації особистості (уявлення про загальнолюдські цінності) в її суб'єктну орієнтацію: готовність діяти згідно зі сформованими уявленнями про соціально-етичні цінності;

- орієнтація особистості на соціально-етичні цінності може бути сформована у процесі професійної підготовки з використанням адекватного змісту, форм і методик.

Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у розробці та впровадженні методик соціально-педагогічного впливу на формування соціально-етичних цінностей, які є професійною складовою майбутніх управлінців.

Література

1. Ананьев Б.Г. Личность, субъект деятельности, индивидуальность. – М.: Директ – Медиа, 2008. - С. 4.
2. Андрущенко В.П. Історія соціальної філософії. – К.: Либідь, 2000. – 451 с.
3. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века. – М.: Совершенство, 1998. - С.6.
4. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Либідь, 1989. - 276 с.
5. Кузьмина Н.В. Методы системного педагогического исследования. – М.: Дело, 1980. – 347 с.
6. Малахов В.А. Этика. Курс лекций. Навч. посібник. – 4-те вид. – К.: Либідь, 2002. – 384 с.
7. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. – М.: Дело, 1997. – С. 23.
8. Петровский А.В. Личность. Деятельность. Коллектив. – М.: Политиздат, 1982. – С.210.
9. Петько Л.В. Психолого-педагогічні чинники формування соціально-комунікативної активності підлітків // Педагогіка вищої та середньої школи. – Кривий Ріг: КДПУ, 2000. – Вип. 12. – С. 144 – 153.
10. Словарь феноменологических терминов. – М.: Основа, 2003. – С. 138.

**М.С. Сидорчук,
НПУ імені М.П. Драгоманова**

УДК 159.923.2 – 053.6:316.35

**ОСОБЛИВОСТІ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У
ЦЕНТРАХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ**

Анотація

У статті розкрито особливості старших підлітків – вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації, а також особливості їхньої самоактуалізації у закладах даного типу.

Ключові слова: самоактуалізація, старші підлітки, центр соціально-психологічної реабілітації, вихованці центрів соціально-психологічної реабілітації.

Аннотация

В статье раскрыты особенности старших подростков - воспитанников центров социально-психологической реабилитации, а также особенности их самоактуализации в заведениях социальной защиты детей.

Ключевые слова: самоактуализация, старшие подростки, центр социально-психологической реабилитации, воспитанники центров социально-психологической реабилитации.

Annotation

The article describes the features of the older teenagers - pupils socio-psychological rehabilitation, as well as the characteristics of their self-actualization in the institutions of social protection of children.

Keywords: self-actualization, older teenagers, the center of social and psychological rehabilitation, pupils socio-psychological rehabilitation.

В умовах сучасних соціальних та економічних перетворень висувуються високі вимоги до особистості людини і, в першу чергу, до її здатності самостійно визначати свій життєвий вибір і досягати поставлених цілей. Проблема розвитку та реалізації людського потенціалу постає якісно новим чином. Особливо актуальним є “питання про необхідність створення умов для мотивації до особистісного зростання, розвитку творчого потенціалу особистості та її самоактуалізації” [5, с. 116]. Отже, постає нагальною проблема вивчення умов саморозвитку особистості, її самоактуалізації у новій соціально-економічній ситуації.

Велике значення для повноцінного розвитку особистості відіграє середовище, у якому вона перебуває та виховується. Останнім часом все більше уваги до себе привертають діти, тип виховання яких належить до так званих нестандартних, тобто ті, які опинилися поза межами сімейного виховання, у закладах тимчасового чи постійного перебування для дітей.

В Україні одним із закладів тимчасового перебування дітей є центр соціально-психологічної реабілітації – заклад соціального захисту, що створюється для тривалого (стаціонарного) або денного перебування дітей віком від 3 до 18 років, які опинились у складних життєвих обставинах, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги [8].

Вихованцями центрів соціально-психологічної реабілітації є діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, переведені з притулків для дітей, залишилися поза сімейним оточенням, зазнали насильства і потребують

Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова
соціально-психологічної допомоги [8].

Як показує практика, переважно у центр потрапляють діти віком 13-17 років, оскільки цей вік вважають найбільш сензитивним для розвитку потреб, спрямованості особистості, оформлення ідеалів, а отже з'являється велика ймовірність виникнення у дитини складнощів та невміння справитися з власними емоціями та переживаннями. Формується самооцінка, самосвідомість, потреба пізнати себе як особистість. Виникає потреба у самовираженні, значимості для інших, намагання бути на рівних з дорослими; посилюється статева ідентифікація. Особливого значення це набуває коли підліток опиняється на вулиці, а згодом у центрі соціально-психологічної реабілітації.

Варто зазначити, що у період навчання у старших класах школи в учнів актуалізуються: самосвідомість – як усвідомлення себе суб'єктом діяльності, самовизначення мети та сенсу власного життя, самоідентифікація та спрямованість на реалізацію засвоєних соціальних ролей, самовдосконалення через розширення суспільних відносин та активну соціальну діяльність.

Підкреслимо, що дорослішання з „дитини в підлітка" незмінно супроводжується прагненням більш заглиблено зрозуміти себе, розібратися у своїх почуттях, настроях, думках, відносинах. Життя підлітка повинне бути заповнене якимись змістовними відносинами, інтересами, переживаннями. Саме в підлітковому віці починає встановлюватися певне коло інтересів, що поступово здобуває відому стійкість. Це коло інтересів є психологічною базою ціннісних орієнтацій підлітка. У цьому віці відбувається переключення інтересів із приватного і конкретного на абстрактне і загальне, спостерігається ріст інтересу до питань світогляду, релігії, моралі й естетики. Розвивається інтерес до психологічних переживань інших людей і до своїх власних.

Саме тому особливу увагу слід звернути на особливості самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації. Здійснюючи теоретичний аналіз самоактуалізації старших підлітків, на нашу думку, варто звернути увагу на ті психічні процеси, які відбуваються з особистістю у даний віковий період. Велику роль у цьому плані також відіграє самооцінка старшого підлітка, адже вона має значення не менше, ніж оцінювання поведінки підлітка дорослими.

Самооцінка в підлітковому віці має значення не менше, ніж оцінювання поведінки підлітка дорослими. Вона стає важливим фактором психічного розвитку підлітка, регулятором і мотивом поведінки. У підлітковому віці може виникнути конфлікт між самооцінкою і власними домаганнями підлітка, якщо він не в змозі їх досягти. У таких випадках виникають образливість, недовіра, агресивність, непорозуміння з товаришами.

Відповідно прагнення старшого підлітка розібратися в собі й оцінити себе породжує підвищену чутливість до думки інших. Не маючи ще чіткого уявлення про себе, він буває невпевнений у правильності самооцінки і гостро переживає думки інших про себе, їхнє ставлення до нього. Дослідженнями психологів Т. Дрогунової, Л. Божович, Г. Собієвої доведено, що це є однією з основних причин уразливості підлітка, невмотивованих, безпідставних, з погляду старших, бурхливих реакцій на зауваження, життєві події тощо.

Старший підліток значно об'єктивніше ставиться до власних вчинків. Він більше схильний до самоаналізу, хоч і не завжди ще здатний розібратися в самому собі. Старші підлітки прагнуть знайти своє місце в житті, думають, ким бути, куди піти після закінчення школи. Старших підлітків приваблюють складні справи, виконуючи які можна виявити свої знання і здібності, проте відсутність досвіду не завжди дає їм змогу успішно здійснювати заплановане.

Для самоактуалізації потрібні дуже хороші умови. Якщо талановиті одинаки ще здатні самі вести боротьбу за себе і свою особистість, то “для актуалізації вищих потенціалів у загальній масі потрібні сприятливі соціальні; умови, суспільство сприяння. Жодне з існуючих у людській історії суспільств не надавало оптимальної можливості для самоактуалізації всіх його членів” [4, 244].

Що стосується самоактуалізації, то вперше проблему потреби особистості в самоактуалізації дослідив К. Гольдштейн. Виходячи з нового уявлення про динаміку живої системи, він вважав, що організм як жива система прагне до актуалізації тих можливостей, які закладені у ньому від природи. Процес розгортання цих можливостей К. Гольдштейн назвав «самоактуалізацією» і акцентував, що самоактуалізація особистості є основним мотивом і метою її життя [3].

На думку А. Маслоу, “ з самоактуалізацією людина набуває єдності, цілісності, інтеграції, стає відкритішою для відчуттів, відрізняється неповторністю, експресією та спонтанністю, більш повно функціонує, має більш творчі здібності і гостріше почуття гумору, упевнюється в існуванні вищих ідеалів краси, радості, чесності, добра, істини та сенсу” [6, с.13].

За визначенням поняття «самоактуалізація» в «Оксфордському словнику сучасної англійської мови для студентів» [9], поняття the self-aktualization, self-aktualization – здійснювати щось практичне. Таким чином, самоактуалізація – це практичний аспект діяльності, вчинки, дії людини, спрямовані на виконання життєвої мети. Особливості процесу самоактуалізації полягають у тому, що:

- кожна дія повинна завершуватися конкретним результатом;
- об'єкт, на який спрямована ця діяльність, і суб'єкт цієї діяльності співпадають;
- суб'єкт як джерело активності, може реалізувати її самостійно, без допомоги інших людей.

Нам імпонує визначення О.Бандури, в тому що “самоактуалізація - це процес актуалізації людиною власних потенціалів та використання їх як засобів реалізації сенсу життя” [1, 105].

А. Маслоу були виділені психологічні характеристики особистості, що самоактуалізується:

- активне сприйняття дійсності й здатність добре орієнтуватися у ній;
- прийняття себе та інших людей такими, як вони є;
- безпосередність у вчинках і спонтанність у виявленні своїх почуттів та думок;
- зосередженість уваги на тому, що відбувається зовні, на відмінну від орієнтації тільки на внутрішній світ;

- почуття гумору;
- розвинені творчі здібності;
- неприйняття умовностей, але без показного їх ігнорування;
- стурбованість благополуччям інших людей, а не забезпечення тільки власного щастя;
- здатність глибоко розуміти життя;
- встановлення з оточуючими людьми (хоч і не зі всіма) доброзичливих особистих взаємин;
- здатність дивитися на життя «розплющеними» очима, оцінювати його неупереджено, об'єктивно;
- безпосередня включеність у життя з повним зануренням у нього так, як це роблять діти;
- перевага надається новим, неходженим і часто небезпечним шляхам;
- уміння покладатися на свій досвід, розум і почуття, а не на думку інших людей, традиції та умовності, позиції авторитетів;
- відкрита й чесна поведінка в усіх ситуаціях;
- готовність стати непопулярним, невизнаним більшістю людей за нетрадиційні погляди;
- здатність брати на себе відповідальність, а не уникати її;
- докладати максимум зусиль для досягнення поставлених цілей [6, с.13].

Прояви самоактуалізації можна спостерігати на кожному віковому етапі. Проте нижня вікова межа можливого спостереження повноцінних актів самоактуалізації відноситься до підліткового віку і пов'язується з:

- 1) набуттям підлітком понятійного рівня мислення;
- 2) наявністю визначеної зрілості механізмів центрального гальмування;
- 3) накопиченням у попередній період розвитку досвіду позитивного вирішення ситуативних проблем;
- 4) наявності тенденції до саморозвитку у мотиваційній сфері.

Як відомо, у цьому випадку можливий перехід від фантазування, мрій та ігрових мотивів, які домінують у дитинстві, до створення реалістичних життєвих планів і спроб їх реалізації через багатоступеневі стратегії та саморегуляцію. Саме у цих перших спробах самоактуалізації відбувається співставлення й узгодженість мотиваційної сфери, механізмів когнітивного аналізу і вольових аспектів, які необхідні для виконання задуманого. Успіхи у спробах самоактуалізації допомагають підлітку формувати ієрархічну структуру мотивів, набувати вищих форм емоцій та особистісного смислу [2].

На думку Л.В. Копець, тенденції до самоактуалізації пригнічуються також певними нормами в соціальному та культурному оточенні. «Властивість пригнічувати мають культурні стереотипи маскуліності, традиційні уявлення про жіночу роль. Такі особистісні прояви, як співчуття, теплота, чутливість, якщо вони властиві чоловіку, можуть не сприйматися в соціальному оточенні. Для самоактуалізації потрібні дуже хороші умови. Якщо талановиті одинаки ще здатні самі вести боротьбу за себе і свою особистість, то для актуалізації вищих потенціалів у загальній масі потрібні сприятливі соціальні; умови, суспільство сприяння. Жодне з існуючих у людській історії суспільств не надавало оптимальної можливості для самоактуалізації всіх його членів». [4, с. 156]

Отже, приналежність до групи і почуття самоповаги – необхідні умови для самоактуалізації, оскільки людина може зрозуміти себе, тільки одержуючи інформацію про себе від інших людей. І навпаки, патогенні механізми, що заважають розвитку особистості, такі: пасивна позиція по відношенню до дійсності; витіснення та інші способи захисту "Я", а саме - проекція, заміщення, спотворення справжнього стану речей на противагу внутрішній рівновазі і спокою.

Зважаючи на те, що у підлітковому віці великого значення набуває референтна група, цей вік є найбільш сенситивним для здійснення самоактуалізації особистості. «Лише в підлітковому віці набувають значення деякі аспекти самоактуалізації, які в кращому випадку можуть бути реалізовані вже в зрілому віці», – вважає О. Мотков [7, с. 113].

На наш погляд, внаслідок самоактуалізації у старшому підлітковому віці відбуваються зміни у структурі стилю життя особистості, що безпосередньо впливає на формування системи ціннісних орієнтацій.

Ми дотримуємося погляду Русової В.В. в тому, що при формуванні здатності підлітків до самоактуалізації доцільно використовувати особистісно-самоактуалізуючий підхід, основними принципами якого є:

- принцип усвідомлення самоактуалізації мотиваційно-сміслової сфери особистості;
- принцип вивчення і оцінки структури особистісного потенціалу;
- принцип самоактуалізації і планомірного цілепокладання;
- принцип операціоналізації процесу самоактуалізації і втілення особистісного потенціалу у результати діяльності;
- принцип особистісного і суспільного емоційно-почуттєвого утвердження процесу і результату самоактуалізації.

Провідними орієнтирами на шляху створення умов для розвитку особистості у центрах соціально-психологічної реабілітації можуть бути:

- утвердження позиції підлітка як рівноправного учасника виховного процесу, що в свою чергу сприяє виникненню неформального, доброзичливого мікроклімату в колективі, співробітництва працівників центру з вихованцем за типом „партнер-соратник”, „дорослий-дорослий”;
- забезпечення повноцінної життєтворчості особистості, що сприяє максимальному саморозкриттю можливостей індивідуального розвитку підлітка, стимулює його внутрішні сили до творчого зростання і самовдосконалення;
- культивування діалогічної форми суб’єкт-суб’єктної взаємодії соціального педагога з вихованцем на основі „інтимно-особистісного спілкування”, що спонукає до взаєморозуміння, співпереживання, вільного обміну думками, враженнями;
- прояв підлітком активної життєвої позиції, „сміслотворчості”, позитивного суб’єктного досвіду самовизначення, творчості, „комунікації як корпорації”, „установки на іншого”;
- створення ситуації успіху, захищеності, підтримки, позитивних емоційних переживань вихованця у предметно-перетворювальній та комунікативній діяльності, а також у діяльності, спрямованій на його суспільно

значуще професійне та особистісне самовизначення, на інтелектуально-моральний розвиток [10, с. 24–28].

Отже, з метою підвищення ефективності діяльності центрів соціально-психологічної реабілітації нами були визначені та проаналізовані особливості самоактуалізації старших підлітків в умовах центру.

Література

1. Бандура О. Самоактуалізація як механізм формування інтегрованого стилю життя особистості // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник/Ред. кол. Н.Софій (голова), І.Єрмаков (керівник авторського колективу і науковий редактор), та ін. - К.: Контекст, 2000. - 336 с.
2. Вахромов Е.Е. Понятия «самоактуализация» и «самореализация» в психологии. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hpsy.ru/public/x041.htm>
3. Goldstein K. Human nature in the light of psychopathology. Cambridge, 1940.
4. Коpecь Л. В. Психологія особистості: Навч. гюсіб. для студ. вищ. навч. закл. -2-ге вид. - К: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. -458с.
5. Костерюк Г.С. Избранные психологические труды. М.: Педагогика, 1988. –304 с.
6. Маслоу А. Мотивация и личность. - СПб.: Евразия, 1999. – 346с.
7. Мотков О.И. О парадоксах процесса самоактуализации личности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psychology-online.net/>
8. Постанова Кабінету Міністрів від 28 січня 2004 р. N 87 Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/87-2004-п>
9. Oxford English Dictionary, second edition, edited by John Simpson and Edmund Weiner, Clarendon Press, 1989, twenty volumes, hardcover, ISBN 0-19-861186-2
10. Чернецька Ю. І. Соціально-педагогічні умови адаптації підлітків у загальноосвітніх санаторних школах-інтернатах // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2005. – №4. – С.24–28.

**І. О.Буднік,
НПУ імені М.П. Драгоманова**

УДК 37.013.42 (043.3)

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ АНІМАЦІЇ У РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Анотація

У статті дається теоретичний аналіз загальних підходів до проблеми розвитку творчого потенціалу особистості старшокласників, використовуючи при цьому інноваційні методи та анімаційні форми в навчально-виховному процесі навчальних закладів. Визначається соціально-педагогічна діяльність як найважливіший елемент соціальної середовища, що формує творчий потенціал школярів.

Ключові слова: анімація, педагогічна анімація, творча особистість, творча особистість старшокласників

Аннотация

В статье даётся теоретический анализ общих подходов к проблеме развития творческого потенциала личности старшеклассников, используя при этом инновационные методы и анимационные формы в учебно-воспитательном процессе учебных заведений.